

A magyar mezőgazdaság helyzete és kilátásai¹

A magyar mezőgazdaság sebezhetőségét jelzi, hogy a termelés eredményessége – nagyrészt az időjárás függvényében – évről évre erősen változik. 2004-ben a növénytermesztésben újra sikerült elérni a rendszerváltást megelőző termelési csúcst, de 2000, 2003 és 2007 is nagyon gyenge év volt, amikor az agrártermelés szintje alig haladta meg az 1993-as mélypontot; – az ágazat 2007-es eredménye a húsz évvel korábbiak csupán a kétharmadát érte el. Az élőállatok és állati termékek termelése az utóbbi években ötödével esett vissza.

2007 a kedvezőtlen időjárás – fagy, jég, aszály – következtében mennyiségi tekintetben igen rosszul sikerült: a mezőgazdasági termelés 12 százalékkal esett vissza az előző, igencsak közepes évhez képest. A szélsőséges időjárás miatt a növénytermesztés súlyos, összességében 20 százalékos terméskiesést szenvedett. Kukoricából és gyümölcsből az előző évnek alig a fele termelt, a cukorrépatermés pedig egyharmadával csökkent a kabai gyár bezárása és az uniós cukorreform hatása. Jelentősebb termésmennyiség-növekedést csupán néhány zöldségfaj és a repce mutatott, az állattartás pedig stagnált.

Az elmúlt évek trendjeit áttekintve megállapítható, hogy a meghatározó agrárcikkek között nincs olyan termék, amelyik jelentős nyertese lenne az utóbbi idők változásainak. Stagnált a vágóbaromfi és a napraforgó mennyisége, míg egyértelműen csökkent a cukorrépaé, a burgonyaé, a vágósertésé, a tojásé és a tejé. A legtöbb növényi termék, így a búza, a kukorica, a zöldség, a gyümölcs és a szőlő mennyisége évről évre erősen ingadozott, de inkább csökkent, mint növekedett. Az agrárkormányzat 20-30 százalékos termelésnövelési terveit az adatok egyáltalán nem támasztják alá – ha-

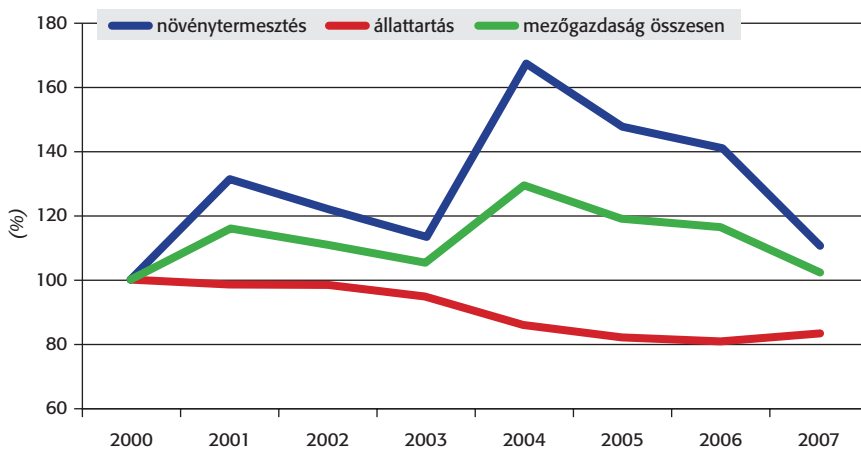
csak nem a nagyon gyenge 2007-es évet tekintjük bázisnak.

Aggasztó az élelmiszeripar helyzete. A termelés már hatodik éve folyamatosan csökken, és 2007-ben a 2002. évnek mindössze 81 százaléka volt, majd 2008 első negyedéve újabb 7,3 százalékos visszaesést hozott. Különösen drámai a belföldi piacvesztés, de az utóbbi hónapokban már az export is csökken. Egész iparágak zsugorodtak korábbi nagyságuk felére: a cukoripar (a KAP-reform következtében), az édes- és a dohányipar (a multinacionális cégek termelés-áthelyezési döntései miatt), valamint a malomipar.

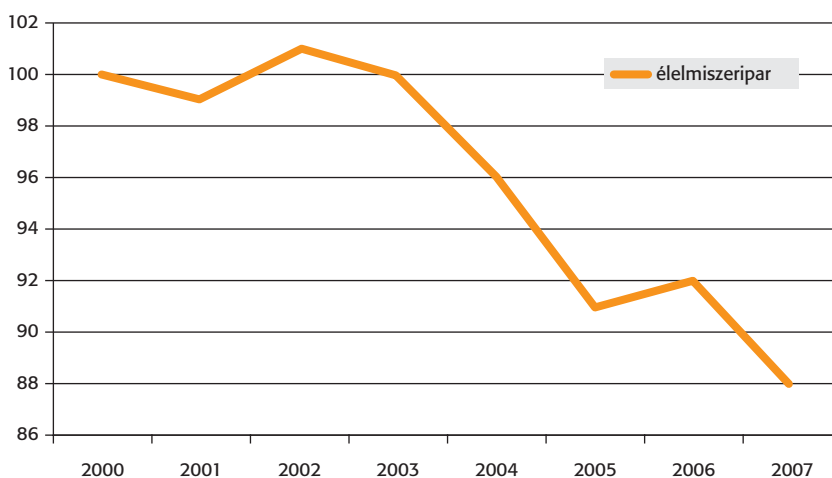
A hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar számára rendkívül kedvező piaci lehetőségeket kínált a belföldi élelmiszerpiac 2006 végéig tartó dinamikus bővülése, amelyből azonban jobbra csak a külföldi élelmiszer-termelők húztak hasznot. Az élelmiszer-kiskereskedelem eladásai 2002-2003-ban évi 10, de még 2005-2006-ban is évi 5 százalékkal bővültek. A hazai élelmiszerpiac 2007 januárjában kezdett zsugorodni, és az eladások 2008 első negyedévében 2,6 százalékkal maradtak el az egy évvel korábbiaktól. A fordulatnak egyelőre semmilyen jele nincsen.

Külkereskedelem

Az agrárexport 2006-ig az importnál lényegesen kisebb ütemben nőtt, és a kiviteli többlet a korábbi évi másfélmilliárdról egymilliárd euróra csökkent. 2007-ben viszont a kivitel alaposan nekilendült; a cserearányok is kedvezően alakultak, és az exporttöbblet 1,6 milliárd euróra ugrott. A kiviteli rekord azonban döntő részben a korábbi években felhalmozott intervenciók kukoricakészlet értékesítéséből adódik, ezért megismételhetetlen. Itt meg kell említeni azt a kevésbé ismert tényt, hogy a 4,8 milliárd eurós exportbevételekből 300 millió euró csak a statisztikában létezik, mert azt nem a magyar termelők és kereskedők realizál-



1. ábra. Mezőgazdasági bruttó termelés 2000-2007



2. ábra. Élelmiszeripari termelés 2000-2007 (2000=100%)

¹ Az elemzés a Kopint-Tárki Zrt. és az Agrár-Európa Kft. közösen indított negyedéves kiadványában, az *AgrárMonitor* 2008/1. számában jelent meg.

ták, hanem az unió kasszáját gyarapította. A 2005-2006-ban intervenció áron felvásárolt gabonát ugyanis 2007-ben lényegesen magasabb piaci áron értékesítették – az exportstatisztikában pedig ez az ár szerepel.

Folytatódott az agrár-külkereskedelem szerkezetének kedvezőtlen változása: a kivitelben csökken, a behozatalban növekszik a magas hozzáadott-érték-tartalmú, magasabb feldolgozottságú cikkek aránya. Tipikus példa a tejágazat, ahol a nyerstejexport ugyan erőtéljesen, a sajtimport azonban még inkább nő. Az import részese- dése a hazai élelmiszerpiacokon tovább emelkedik, a sajt és a túró esetében például már több mint egyharmados.

2003 és 2007 között értékben a legnagyobb exportnövekményt a következő termékek mutatták: kukorica (664 millió euró), búza (165 millió euró), repce (105 millió euró), állati ta-

karmány (74 millió euró), cukor (71 millió euró) és nyerstej (68 millió euró). Az import a következő cikkek- ből emelkedett a legnagyobb mérték- ben: sajt és túró (93 millió euró), ciga- retta (92 millió euró), élősertés (88 mil- lió euró), csokoládé (86 millió euró), sertéshús (74 millió euró), egyéb élel- miszer-készítmények (69 millió euró), alkoholmentes italok és víz (68 millió euró), valamint kenyér és pékáru (66 millió euró).

Az import emelkedése a csatlako- zás természetes velejárója – hiszen ál- talában a nagy agrár-exportőr orszá- gok importja is számottevő – annak di- namikáját azonban alapvetően a hazai termelés és feldolgozás versenykép- ségi hiányosságai okozták. Több eset- ben az import nem késztermék, hanem nyersanyag, amely a feldolgozóknál a drága vagy szűkös magyar alapanya- got helyettesíti (sertéshús, zöldség- gyümölcs a konzerv- és hűtőipar szá- mára). Pozitív oldala ennek a folyamat- nak a nemzetközi termelészszakosodás-

ba való fokozott bekapcsolódás, hiszen az import jelentős része az exportot szolgálja – pl. olcsóbb húsrészek im- portja a kevésbé igényes termékekhez és ezzel jobb minőségű alapanyag fel- szabadítása.

Pozitív fejlemény az új tagországok- ba (EU-12) irányuló kivitel dinamikus növekedése. Az unión kívüli export ez- zel szemben stagnál, és így éppen a legdinamikusabb élelmiszerpiacok (Kí- na, India, Oroszország, stb.) kínálta le- hetőségeket mulasztjuk el. Az orosz export a nagy remények ellenére visz- saesett.

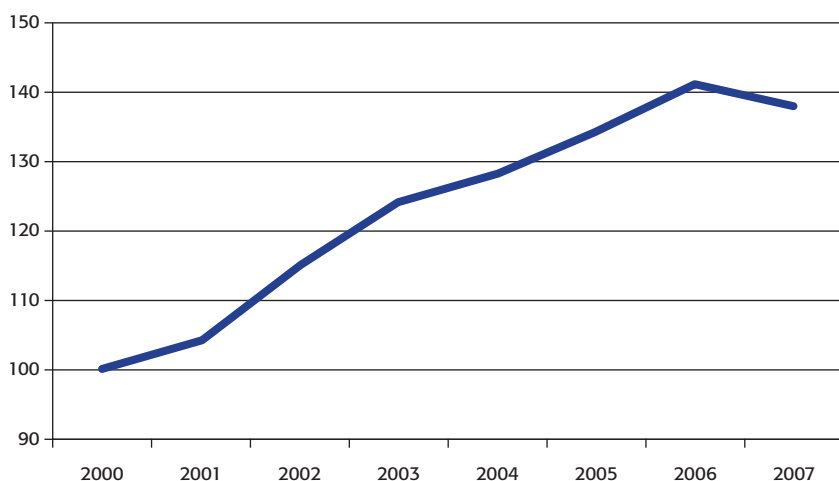
Beruházások, foglalkoztatottság, támogatások

A mezőgazdasági beruházások a csatlakozás előtti utolsó év nemzeti tá- mogatási lehetőségeit kihasználva 2003-ban magas szintet értek el, azóta viszont egyre csökkennek. Alakulásuk egyre inkább a támogatások, illetve a pályázati ciklusok függvénye. Az új pályázatok 2007-2008-as kiírása után 2008-2009-ben igazi beruházási „boom”-ra lehet számítani. A minisz- térium az egész agrárszektor „felszer- számozását” várja a nagyrészt uniós forrásokból finanszírozott progra- moktól, amelyek a mezőgazdasági gépvásárlások mellett végre olyan fontos, korábban elhanyagolt terüle- tekre is kiterjednek, mint az élelmi- szer-feldolgozás, a zöldség- és gyü- mölcstermesztés, az öntözés és a talaj- javítás.

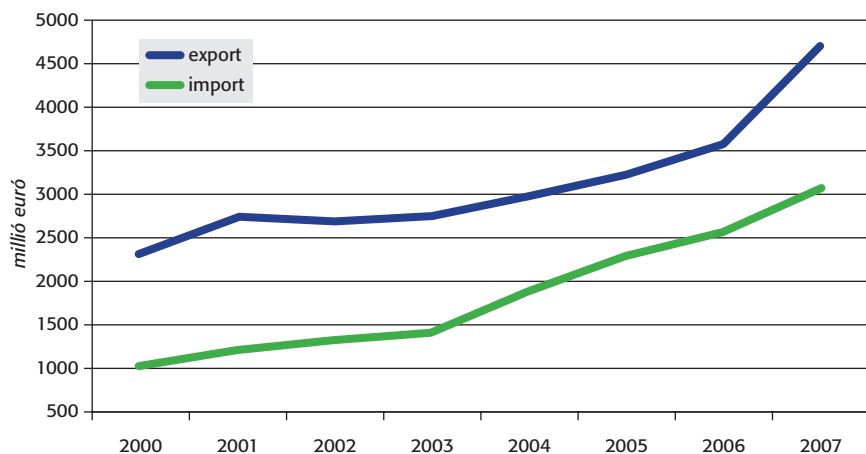
A programok valóban javítani fog- ják a termelési feltételeket, a technikai lemaradásnak azonban csak egy részét szüntethetik meg. E hátrányok a csat- lakozás óta tovább növekedtek, mivel a mezőgazdasági beruházások 2007-ben a 2003. évinek a kétharmadát sem ér- ték el.

A magyar mezőgazdaság továbbra is munkaerő-kibocsájtó ágazat. Az al- kalmazásban állók számának csökke- nése a várakozásokkal szemben folyta- tódik. Hasonlóan alakul a teljes mező- gazdasági munkaerő-ráfordítás muta- tója, amely a fizetett munka négysze- resét kitevő nem fizetett munkát is tartalmazza.

A mezőgazdasági támogatások 2000 és 2005 között soha nem látott mértékben, reálértékben is több mint kétszeresükre növekedtek, és ezzel je-



3. ábra. Az élelmiszer-kiskereskedelem eladásai 2000-2007
(volumenindex: 2000=100%)



4. ábra. Mezőgazdasági és élelmiszeripari export és import 2000-2007

(folytatás a 14. oldalról)

lentősen hozzájárultak a termelők helyzetének javításához – de tegyük hozzá, a magyar mezőgazdaság strukturális problémáinak elrejtéséhez is. A 2005 utáni enyhe csökkenést (reálértéken) az okozta, hogy az utóbbi években a területalapú támogatás a nemzeti költségvetésből adható kiegészítésének (top-up) lehetőségét Magyarország nem használja ki teljes egészében, valamint az, hogy az agrárárak növekedésével párhuzamosan a piaci támogatások (pl. az intervenciók felvásárlás) csökkentek.

Az ágazat jövedelmezősége évről évre javul: a 2003. évi 41 milliárd forintos veszteség 2006-ra 147 milliárdos nyereségre változott, ez azonban kizárólag a támogatások növekedéséből adódott. A támogatások nélkül számított ágazati eredmény évek óta változatlan szinten, mínusz 300 milliárd Ft körül alakul.

2007-ben változott a helyzet. A termelés visszaesése ellenére az ágazati jövedelem növekedett, mert számos termék értékesítési árai a magasba szöktek, és az agráröllő is tovább zárult. A kedvező összkép azonban erőteljes jövedelmdifferenciálódást takar: a nagy nyertes búza-, napraforgó- és tejtermelők mellett a nagy veszteségek a fagykárosult gyümölcstermelők, valamint a kétszeres takarmányköltségekkel és stagnáló eladási árakkal szembesülő sertéstartók.

Az ágazatok közötti differenciálódás mellett növekedtek az egyes ágazatokon belüli, üzemek közötti különbségek is, mert a természeti csapások nem egyformán érintették az ország különböző vidékeit, illetve azért, mert

a nehézségeket (pl. az állattartásban) nem egyforma mértékben tudják elviselni a nagy- és a kisüzemek.

A mezőgazdasági árak és élelmiszerárak: ki nyert és ki veszített?

A mezőgazdasági termelői árak alakulását széles kilengések, nagy ugrások és esések jellemzik – különösen az utóbbi időben. Ezzel szemben az élelmiszer fogyasztói árai kisebb kilengéseket mutatnak; a mezőgazdasági árak ugrásait-eséseit késésekkel, tompítva és simítva követik. Ritkán csökkennek, de emelkedésük is lényegesen kisebb mértékű.

A hazai mezőgazdasági termelői árak 2000 és 2005 között lényegében stagnáltak, 2006-ban viszont 10,6 százalékkal, majd 2007-ben 22,2 százalékkal

kos volt. A leginkább a következő cikkek drágultak: étolaj (65%), liszt (48%), gyümölcs (42%); tejtermékek, tojás, szárzészta, rizs, kenyér, péksütemény (17-23%). Csökkent viszont a cukor (-7%) és a burgonya ára (-36%). Az áremelkedés 2007 őszén volt a legerősebb, azóta – az étolaj kivételével – az árak növekedése lelassult. A serteshús és a serteshúskészítmények árai stagnáltak, de 2008 második felében a takarmányköltségek növekedésének hatására ezek drágulása várható.

Az áremelkedés eltérő mértékben érintette a mezőgazdasági termelőket, a feldolgozókat és a kereskedőket. 2007-ben a mezőgazdasági nyersanyagárak 22,2 százalékkal, az élelmiszeripari átadási árak 8,4 százalékkal (az import élelmiszer 1,4 százalékkal), az élelmiszer-fogyasztói árak 11,5 százalékkal emelkedtek.

Az ágazat jövedelmezősége évről évre javul:

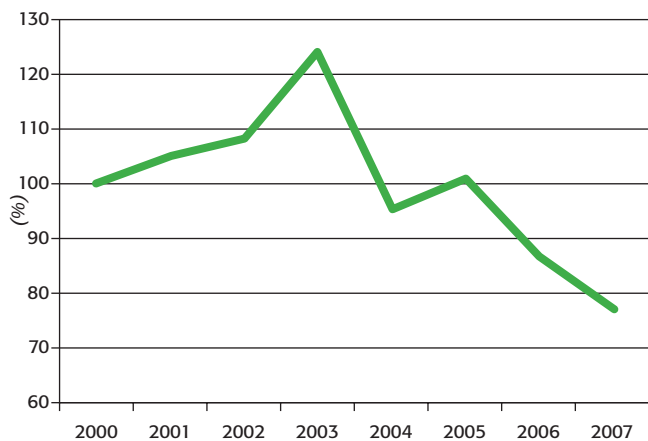
a 2003. évi 41 milliárd forintos veszteség 2006-ra 147 milliárdos nyereségre változott

kal nőttek. 2008 első negyedében az áremelkedés tovább gyorsult, és márciusban az árak már 36,8 százalékkal haladták meg az egy évvel korábbi szintet. A legnagyobb mértékben, 86 százalékkal a gabona drágult, a gyümölcs 70 százalékkal – elsősorban a tavaly elfagyott alma miatt –, az állati termékek közül pedig a tej (+31%).

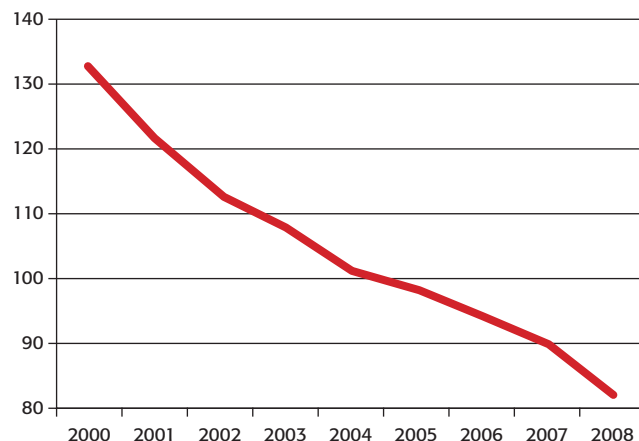
Az élelmiszerek fogyasztói árai 2005-ben alig emelkedtek (2,5%), majd egyre nagyobb ütemben nőttek (2006: +7,7%, 2007: +11,5%). Az elmúlt egy évben, 2007 áprilisa és 2008 áprilisa között az élelmiszer-infláció 12,6 százalé-

kal növekedett, az agráröllő záródott, a mezőgazdasági termelők 8 százalékot nyertek (összes eladásaikra vetítve), mert értékesítési áraik 22,2 százalékkal nőttek, miközben beszerzési áraik csak 14,2 százalékkal. Számításaink szerint 2007-ben a beszerzési és az értékesítési árak eltérő mértékű növekedése miatt az élelmiszeripar mintegy 6-7 százalékot veszített, az élelmiszerkiskereskedelem viszont 3-4 százalékot nyert.

Hangsúlyozni kell, hogy a számítás elkerülhetetlenül elnagyolt. Az egyetlen évre vonatkozó kalkuláció egyébként is



5. ábra. Mezőgazdasági beruházások 2000-2007 (volumenindex: 2000=100)



6. ábra. A mezőgazdaságban alkalmazásban állók száma 2000-2008 (1000 fő)

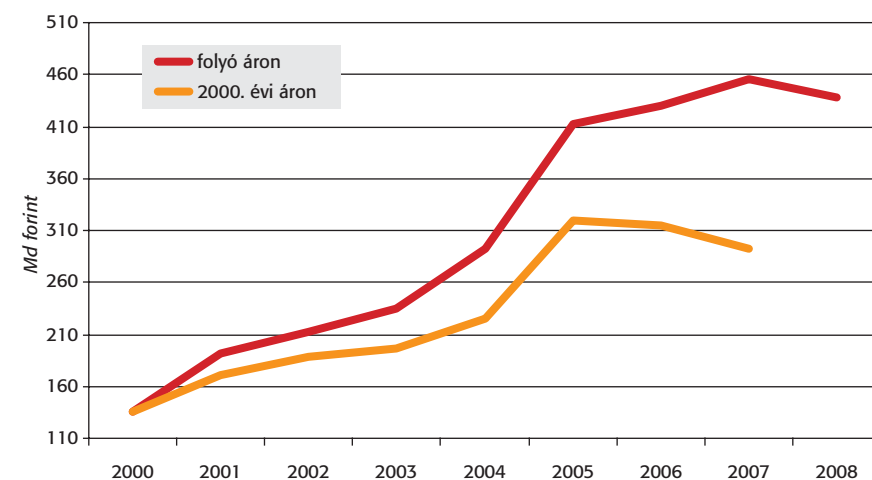


félrevezető, mert csupán pillanatfelvételt. Az árak változása ezzel szemben dinamikus folyamat: a mezőgazdasági árak emelkedése több hónapos késéssel megy át az élelmiszeripari árakba, és azok emelkedése is késéssel változtatja meg az élelmiszerek fogyasztói árait.

Tavaly a mezőgazdasági termelők nagyot nyertek, a kereskedők egy kicsit – a feldolgozók viszont nagyot veszítettek. Idén másképpen lesz, jövőre pedig megint másként. Egy biztos: hosszabb távon az élelmiszer-kiskereskedelmi láncok biztosan nem veszítenek.

Prognózis

2008-ban – átlagos időjárás esetén – a mezőgazdasági termelés 10-15 százalékos bővülésére számítunk, miközben az ágazati hozzáadott érték 15-20 százalékkal nőhet. A növénytermesztés eredményei alaposan meghaladhatják a tavalyi gyenge mennyiségeket. Sokkal borúsabbak viszont az állattartás



7. ábra. Mezőgazdasági támogatások 2000-2007 (Md Ft)

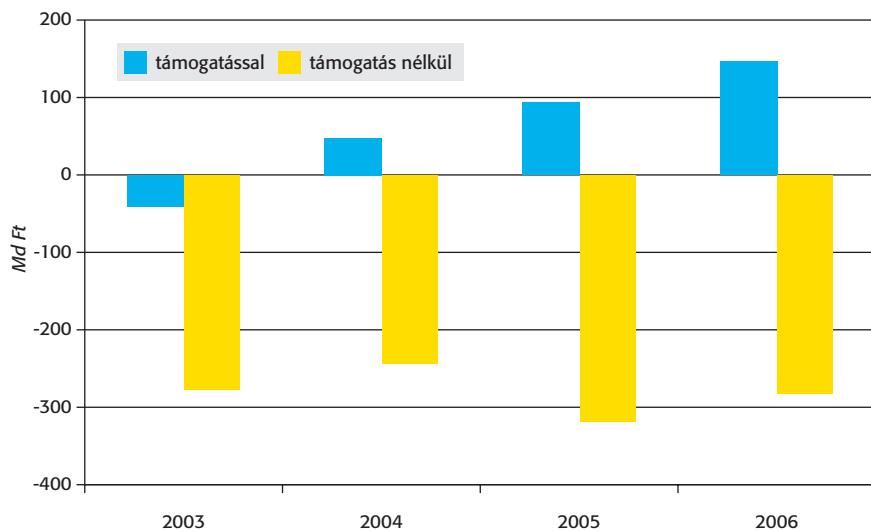
és ezen belül különösen a sertéságazat kilátásai. Az FVM által összeállított költségcsökkentő intézkedéscsomag alig képes enyhíteni a gondokat, de még e támogatások brüsszeli jóváhagyása is kérdéses. Nagy kérdés, hogy a májusban megindult termelői ár-

emelkedés elegendő mértékű és elég tartós lesz-e a takarmánydrágulás ellensúlyozásához.

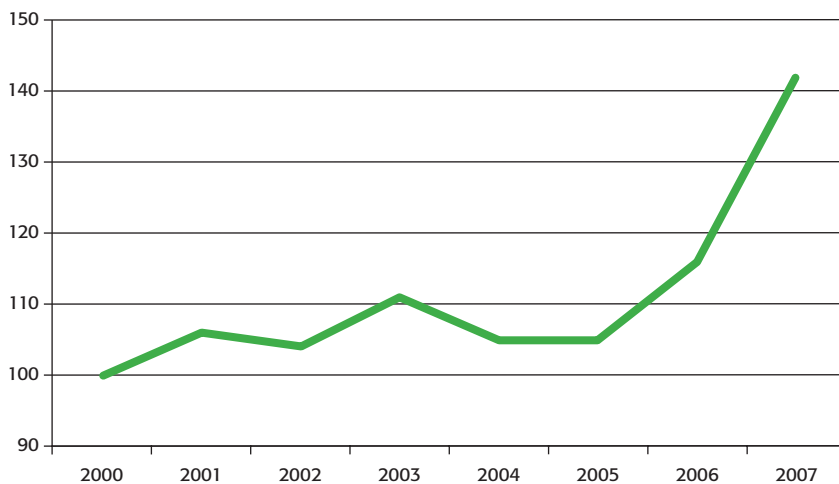
Az alig növekvő lakossági jövedelmek, valamint a magas fogyasztói árak mellett a belföldi élelmiszerpiac az év első felében tovább zsugorodik, és enyhe növekedés legfeljebb az év utolsó hónapjaiban lehetséges. Az agrárexport a tavalyi csúcs után visszaesik, a kiviteli többlet a 2007. évi 1,6 milliárd eurónak akár a felére is visszaeshet.

Az új, egyelőre jónak ígérkező természettel a búza, kukorica, napraforgó és a gyümölcs termelői ára csökkenni fog – de korántsem a két évvel korábbi szintre. A sertés felvásárlási ára meghaladja a tavalyit.

Az élelmiszer fogyasztói árainak emelkedése 2008 első félévében a tavalyi éves inflációhoz hasonló, mintegy 12 százalékos lesz. A második félévben már lényegesen lassul a drágulás (kb. 7%-ra), mert magas lesz a statisztikai bázis – hiszen 2007 őszén már magasak voltak az árak – és a gyümölcs a tavalyinál olcsóbb lesz. Az árak tehát – a gyümölcsé és talán az étolajé kivételével – ősszel sem csökkennek, de lényegesen már nem is emelkednek. Kivétel a sertés, amelynek ára idén márciusig alig emelkedett (+2,6% egy év alatt), de a csaknem megduplázódott takarmányköltségek hatására áprilisban megindult a drágulás, és ennek nagy része még előttünk van. Így 2008 egészére 9-10 százalék közötti élelmiszerinfláció várható. A 2008-as jó termés – ha valóban az lesz – árcsökkenést nem okoz, de tovább lassíthatja az árnyelkedést. Hatása egyébként nem annyira idén, mint inkább 2009 első félévében érvényesül majd.



8. ábra. Adózás előtti eredmény a mezőgazdaságban 2003-2006



9. ábra. Mezőgazdasági termelői árak 2000-2007

Szabó Márton